

T.C. DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

0907 - BY 87 - 009 - 025

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ IV

(PROF.DR. ÖMER YİĞİTBAŞI'NA ARMAĞAN)

EBÛ HUREYRE'NİN HADİSCİLİĞİ

Yard. Doç. Dr. Nevzat AŞIK

Ötedenberi Ehli's-sünnet dışındaki mezhepler tarafından bir takım sebeplerle farklı biçimde değerlendirilen ve Kütüb-i Sitte gibi başta gelen hadis kaynaklarının, rivâyetleri ile dolu bulunduğu Ebû Hureyre hakkında son zamanlarda ülkemizde de bazı kimseler arasında onun Hz. Peygamber'in ağızından yalan hadis uydurmuş bir sahâbî olarak, tanınmağa başlandığını görmüş olmamız bu yazının hazırlanmasına sebep olmuştur.

Bu makâlede Ebû Hureyre'nin hayatı, hadis tahammül ve rivâyeti ile ilgili ilmî faaliyeti; baştan itibaren kendisine yöneltilen tenkitler üzerinde kısaca durulacak ve konuya ilgi duyanlara aydınlatıcı bilgi verilmeğe çalışılacaktır.

Müslüman olmadan önce adı, Abdüşşems olan Ebu Hureyre'ye bu lâkab, yanında devamlı küçük ve sevimli bir kedi taşıdığı için verilmiştir. Bu künyenin ona, adını Abdullah, bir başka rivâyete göre Abdurrahman olarak değiştiren Hz. Peygamber tarafından verilmiş olduğu da nakledilir.

Ebu Hureyre aslen Yemen'li olup Ezd'in bir kolu olan Devs Kâbîlesi'ndendir. Hicrî 7, mîladî 629 tarihinde Yemen'den Medîne'ye gelmiş ve Hayber'de bulunan Resûlullah'ın huzuruna giderek İslâmiyeti kabul etmiştir. O bu sırada otuz yaşlarında bulunuyordu.

Müslüman olduktan sonra takriben üç seneden fazla bir süre içerisinde Resûlullah'dan hemen hemen hiç ayrılmayan Ebu Hureyre Mes-cidu'n-Nebîdeki Suffe'de kalan; vakitlerini ilim ve ibâdetle geçiren Ehlu's-suffe arasında barınmıştır.

Hiz. Ömer zamanında Bahreyn, Muâviye zamanında da Medine valiliği yapmış olan Ebu Hureyre hicrî 58 tarihinde vefat etmiştir.

Ebu Hureyre genel olarak iki yönden tenkit konusu edilmiştir:

1) Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberlik görevini üzerine aldığı andan itibâren kendisine inanan, daima yanında ve yardımında bulunan Sahabe büyükleri değil de, neden Ebu Hureyre kısa zamanda bu kadar çok hadisin sahibi olabilmıştır?

2) Ebu hureyre çeşitli sebeplerle Hz. Peygamberin söylemediği sözleri O'nun ağzından hadis diye uydurmuştur. (1)

Şimdi bu iki tenkit konusunu ayrı ayrı ele alalım. Önce bu kadar çok rivâyete sahip olabilmesinin sebeplerini araştıralım:

Hicri 7, mîlâdî 629 tarihinde Yemen'den Medîne'ye gelerek, müslüman olan Ebu Hureyre derhal, ilim ve ibadetle meşgul olan, bir nevi Hz. Peygamberin yatılı talebeleri Ehlu's-Suffe arasına yerleştirildiği andan itibaren, hadis tahammül ve rivâyetinden başka hiç bir şey düşünmemiştir. Çünkü onun hertürlü ihtiyacı Hz. Peygamber tarafından karşılanıyordu. Bu Resulullah'ın (s.a.v.) vefatına kadar aralıksız hep böyle devam etti. O, bu durumu arkadaşları tarafından kendisine yapılan tenkitlerden birine verdiği cevapda şöyle açıklar:

«Siz niçin Ebu Hureyre, Muhâcir ve Ensâr'dan farklı olarak Resûlullah'dan, çok hadis rivâyet ediyor?» diyorsunuz. Muhâcir kardeşlerim pazarlarda alış-veriş, Ensâr'dan olan kardeşlerim ise ziraatle meşgul olurlarken ben karın tokluğuna Resulullah'ın yanından ayrılmıyorum, O'nun hadislerini ezberliyordum. Ehl-i Suffe arasında ikâmet eden yoksul bir kimse idim. Onlar bulunamazken ben daima Resûlullah'ın yanında bulunuyordum, onlar unutulurlarken ben O'nun hadislerini ezberleyip duruyordum.» (2)

(1) Bkz. Mahmud Ebû Reyze, Şeyhu'l-madira Ebu Hureyre ed-Devsî, (2. baskı, Mısır ts.); Yine halen hayatta olan aynı yazarın, Edvâ' alâ's-sünneti'l-Muhammediyye ve difâ'un 'anil'l-hadis (2. baskı, Kahire ts.) isimli eseri s. 194 vd...: Şerefuddin el-Âmilî, Ebu Hureyre (1. baskı, Sayda) Her üç eser de Ebu Hureyre'yi objektif olarak ilmi bir zihniyetle tedkik ve tenkidten ziyade rivâyetleri hakkında Şüphe uyandırmak onu gözden düşürmek gayesi ile Şia zihniyet ve kaynakları esas alınarak yazılmış, onun yalancılığını tesbit edebilmek için bazı rivâyetlerin tahrifine âdeta gayret sarfedilmiştir, Ayrıca bkz. Âyetullah Humeyni, İslâm Fıkında Devlet, çev. Hüseyin Hatemi, (İst. 1979), s. 180.

(2) İbn Sa'd, IV, 330-331; Buhârî, 34 Buyû 1, III, 2-3. Tehzîb, VII, 265; İsbâbe, IV, 207.

EBÜ HUREYRE'NİN HADİSCİLİĞİ

Onun kişisel olarak ilme ve hadis öğrenmeğe karşı fevkalâde bir merakı vardır. Başkaları gibi hareket etmediğini gören Hz. Peygamber'in bir gün: «Sen arkadaşların gibi ganimet istemeyecek misin» sorusuna o: «Ben senden Allah'ın sana öğrettiklerinden bana da öğretmeni istiyorum» şeklinde cevap vermiştir. (3)

Resulullah'a ait hertürlü bilgiye sahip olma isteği onda adeta aşk haline gelmiş, duâlarında da bunu diler olmuştur.

Bir gün Mecid-i Nebevî'de Hz. Peygamber'in huzurunda etmiş olduğu duâda arkadaşlarından farklı olarak: «...Allahım senden arkadaşlarımla dileklerine ilâveten unutulmayan bir ilim istiyorum» niyâzına Resûlullah: «Âmîn» demiştir. Orada bulunan Sahâbîlerin: «Ya Resûlallah! unutulmayan ilmi biz de isteriz» dileklerine karşı Resûl-i Ekrem: «Devs'li gulâm sizi geçti» buyurmuştur. (4)

Daha önce hiç kimseden duymadığı bir soruyu kendisine sorması üzerine de Hz. Peygamber, bu durumu Ebu Hureyre'nin hadîse karşı olan iştîyâkına bağlamıştır. (5)

Allah Resûlü'nden sadır olan her şeyi kısa zamanda öğrenip hifz etme faaliyeti onda bazı unutkanlıklar meydana getirdiği için bir ara Hz. Peygamber'e, kendisinden dinlediği hadisleri unuttur hale geldiğini söyleyerek, hafızasından şikâyet etmişti. Hz. Peygamber de hadîsu's-sevbi buyurmuştu. Kendi ifadesine göre Ebu Hureyre o günden sonra hiç bir hadisi unutmamıştır. (6) Bu Resûlullah'ın bir mûcizesi idi. (7)

Bir işde insanı başarıya götüren en önemli sebeplerin başında istek gelir. Bu bakımdan Ebu Hureyre'nin yukarıdaki rivâyetlerle belgelenen özelliğini gözardı etmek mümkün değildir.

Hz. Peygamber'e yakınlıkları ile tanınan Râşit Halifeler, Talha İbn Ubeydillah (ö. 36/656), Zübeyr İbnu'l-Avvâm (ö. 36/656) vs. gibi Sahâbe büyüklerine rağmen onun bu kadar çok hadisi rivâyet edebilmiş olması da tartışma konularından bir diğerini teşkil eder. Ancak bu husus

(3) Bidâye, VIII, 111; İsbâbe, IV, 207.

(4) Tehzîb, XII, 266.

(5) Buhârî, 3 Ulim 33, I, 33.

(6) Buhârî, 3 Ulim 42, I, 38; İbn Sa'd IV, 329; Tehzîb, XII, 265.

(7) Tehzîb, XII, 266.

tetkik edildiği zaman hadis tahammül ve rivâyeti konusunda sahip buldukları imkânların oldukça farklı olduğu görülmektedir:

Meselâ, Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634), Ömer İbnu'l-Hatâb (ö. 23/643), Osman İbn Affân (ö. 35/655), Alî İbn Ebî Tâlib (ö. 40/660), Talha, Zübeyr ve diğer Sahâbe büyükleri daha çok idârî işler ve savaşlarla meşgul oldukları için hadis öğrenme ve nakletme işine fazla vakit ayıramamışlardır. Yine bu zevatın çoğu Resûlullah ile uzun süre sohbet etme imkânına sahip olduğu; sulh ve harb zamanlarında hemen hemen O'ndan hiç ayrılmamış buldukları halde Hz. Peygamber'in vefatından sonra fazla yaşamamışlardır. Halbuki hicrî 58 tarihinde vefat eden Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in irtihâlinden aşağı yukarı yarım asır sonra ölmüştür. Eğer Resûlullah hayatta iken râvî sahâbilerin hadis rivâyet etme ihtiyacı duymadıkları; problem ve sorusu olan herkesin Hz. Peygamber'in kapısını çaldığı; esas olarak hadis rivâyeti ihtiyacının onun vefatından sonra ortaya çıktığı; hadisci sahâbilerin yanlarında bulunan hadis bilgilerini öğrenmek için yapılan hadis yolculuklarının ve sünnete dair her şeyi öğrenme isteğinin henüz Sahâbe hayatta iken bu dönemde başlayıp hızlandığı dikkate alınırsa Ebû Hureyre'nin bu husustaki nasîbinin ne kadar büyük olduğu ortaya çıkmaktadır. Daha sonra Şîa ve Havâric gibi bazı fırkaların meydana çıkması; bunların taraftarlarının hadis uydurma faaliyetlerine başlamaları, (8) bazı fitne olaylarının zuhur etmesi; hadiscilerin ortada dolaşan rivâyetlere karşı daha titiz davranmalarını gerektirmiş, bu durumun da ister istemez Hz. Ali'nin merviyâtının az olması üzerinde tesiri olmuştur. Bunun için de kendisinden rivâyet edilen hadislerin sayısı 500 de kalmıştır. Ashında Hz. Osman da devlet işleri, harbler, Kur'ân'ın cem'i konuları ile meşgul olurken hadis rivâyetine fazla zaman ayırma imkânı bulamamış, kendisinden hadis rivâyet edenlerin sayısı da az olunca sadece 146 hadisın sahibi olabilmıştır. (9)

Hadis rivâyetleri konusunda bir diğer avantaj da hadis öğretimi ve hocalığıdır. Ebu Hureyre'nin bu bakımdan da sahip olduğu imkânlar diğerlerinkinden çok farklıdır. Çünkü o, üç seneyi aşkın bir zaman içerisinde geceyi gündüze katarak elde ettiği hadis malûmatının Hz. Peygamber'in vefatından sonra büyük bir aşk ve heyecanla 47 sene boyunca ri-

(8) Bu konuda, bkz. M.Y. Kandemir, Mevzû Hadisler, Ank. 1975, s. 32-42.

(9) Krş. Ebû Zehv, s. 148.

EBÜ HUREYRE'NİN HADİSCİLİĞİ

vâyet etmiş, Sahabiler ve Tabifler için ilim kaynaklığı vazifesi görmüştür.

Resûllullah'ın vefatından sonra ölümüne kadar Medine'den ayrılmayan Ebu Hureyre Mescid-i Nebevî'de ⁽¹⁰⁾ oturarak cuma namazlarından önce hatîb minbere çıkıncaya kadar sâdık ve masdûk olan Allah Resûlü'nden rivâyetlerde bulunmak suretiyle meraklı dinleyiciler için hadis dersleri yapmıştır. ⁽¹¹⁾ Yine aynı Mescid'de özel olarak kurduğu hadis dersleri halkası da meşhurdur. ⁽¹²⁾ O burada sadece hadis rivâyeti ile meşgul olmamış aynı zamanda gerektiğinde ve kendisine sorulduğunda fetvâlar da vermiştir. Nitekim adı, fetva yönünden «orto grub» diye adlandırılan onüç fıkıh bilgini Sahâbe arasında kaydedilmektedir ⁽¹³⁾

Hadis yazma ve yazdırma konusu da onun fazla rivâyetin sahibi olma sebeplerinden bir diğerini teşkil eder.

Önceleri hadislerin yazılmasını normal karşılamayan Ebu Hureyre Hz. Peygamber zamanında yazmamış, fakat daha sonra yazmıştır. ⁽¹⁵⁾ Nitekim yazdığı hadisleri ihtiva eden bir çok kitabını (...kutuben kesireten...) bir defasında Amr İbn Ümeyye ed-Damrî'ye (ö. 55/675) göstermiştir. ⁽¹⁶⁾ Beşîr İbn Nehike'de hadis yazdırmıştır. Beşîr hadis yazma işi bitip ayrılacağı zaman, yazdıklarını getirip kendisine okur, onun tasviplerini alır ve öyle giderdi. ⁽¹⁷⁾

Ebu Hureyre'nin hadis okutarak ve yazdırarak yetiştirdiği en önemli talebesi hiç şüphesiz Hemmam İbn Münebbih'tir (ö: 131/748). Tâbiün büyüklerinden olan Hemmam ondan bir isnâdla 140 hadis işitmiştir. ⁽¹⁸⁾ Ve Ebu Hureyre bu hadisleri ona yazdırmıştır. ⁽¹⁹⁾

(10) Meşâhîr, s. 15 nr. 46.

(11) Fethu'l-Bâri, I, 173.

(12) Nubelâ, II. 440.

(13) İ'lâm, I,12.

(14) Tedrîb, II,65; Fethul-mugîs, II, 142.

(15) Fethu'l-bâri, I,217; Terâtîb, II, 246.

(16) Câmiu beyân I,74; bk. Fethu'l-bâri I, 217.

(17) Dârimî, I,127; el-Muhaddisu'l-fâsıl, s. 538, nr. 702.

(18) Tehzîb, XI, 67, nr. 106.

(19) Hemmam İbn Münebbih'in bu sahifesi «Sahifetu Hemmâm» diye meşhurdur. Muhammed Hamîdullah bu sahifeyi birbirinin aynı olan Berlin ve Şam'da keşfettiği iki el yazmasından neşretmiştir. Bkz. Muhtasar Hadis Tarihi ve Sahife-i Hemam İbn Münebbih terc. K. Kuşçu, İst. 1967.

Bir muhaddis ve ilim adamının sahip olduğu müktesebâtının yaygın hale gelmesi öğretim halkasını teşkil eden talebe sayısı ile yakından ilgilidir. Ebu Hureyre'den hadis öğrenen ve rivâyet eden Sahâbe, ve Tâbiûn hadiscilerinin sayısının sekiz yüzden fazla olduğu (20) göz önünde bulundurulursa onun muâsırları arasındaki ilmî değeri ve hadis kaynaklarını dolduran binlerce rivâyetin sahibi olmasının sebep ve sırları kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Ebu Hureyre'nin hadis tahammul ve rivâyetini hazırlayan şartları kısaca gördükten sonra, şimdi onun yine fazla rivâyet sebebiyle arkadaşları tarafından kendisine yöneltilen tenkitler karşısındaki tavrını tesbite çalışalım:

Ebu Hureyre'ye arkadaşları tarafından yapılan tenkitleri de topluca ve münferid olmak üzere ikiye ayırabiliriz.

Birincilere verdiği cevabın bir kısmını yazımızın başında yetiştirdiği ortam ve şartları belgelemesi bakımından zikretmiştik. Bir başka zaman yine fazla hadis rivâyet etmesine karşı çıkanlara Kur'an-ı Kerim'in:

«Gerçekten indirdiğimiz belgeleri ve doğru yolu Kitab'da insanlara açıkladıktan sonra, gizleyen kimseler var ya, onlara hem Allah lânet eder, hem lânetçiler lânet eder. Ancak tevbe edenler, ıslah olanlar ve gerçeği ortaya koyanlar müstesna; işte onların tevbesini kabul ederim» (21) ayetlerini okuyarak: «Eğer bu iki ayet olmasa idi size hadis olarak hiç bir şey rivâyet etmezdim» demiştir.

Ona karşı münferit olarak itiraz edenlerin başında hiç şüphesiz Hz. Âişe (ö. 58/678) gelir. Çok değerli bir hadis tenkitçisi olan Hz. Âişe (22) ilk zamanlarda Ebû Hureyre'nin fazla hadis rivâyet etmesini normal karşılamamıştır. Hayatı boyunca da onun rivâyet ve unutkanlıktan doğan hatalarını anında tashih etmekten geri durmamıştır:

Bir gün «Ebu Hureyre ! Resulullah'dan fazla hadis rivâyet ediyorsun» diyerek onu ikâz etmek istemiştir. Bunu hazmedemeyen Ebu Hureyre: «Evet anne, vallahi beni ayna ve sürmedanlıklar meşgul etmiyor-

(20) İsbâbe IV, 205; Bidâye VIII, 103.

(21) Bakara, 2/159-160.

(22) Bkz. Mehmed Saîd Hatiboğlu, Hz. Âişe'nin Hadis Tenkidciliği, A.Ü.İ.F.D. C. XIX s. 60-72; Nevzat Aşık, Hz. Âişe'nin Hadisciliği, İzmir 1987, s. 39-67.

EBÛ HUREYRE'NİN HADİSCİLİĞİ

du» (23) diyerek, sertce bir cevap vermiş, Hz. Âişe de buna «belki» diye karşılık vermekle yetinmiştir. (24)

Yine Hz. Âişe, Abdullah İbn Ömer'e (ö. 73/692) yanlarında Ebu Hureyre'nin rivâyet ettiği hadislerde kabul etmeyerek, red ettiklerin var mıdır? sorusuna O: «Hayır, fakat rivâyet konusunda Ebû Hureyre cesûr, biz ise çekingen ve korkağız...» demiş bu konuşmayı duyan Ebu Hureyre: «Ben ezberledim, onlar unuttular, bunda benim ne günahım var?» diye cevap vermiştir. (25) Her ikisi de bu durum karşısında sukût etmeyi tercih etmişlerdir.

Onun fazla hadis rivâyetine karşı çıkanlardan birisi de Hz. Ömer'dir. (26) Hatta Ebu Hureyre ondan çok çekinir olmuştur. Ömer İbnü'l-Hattab onun hadis rivâyetindeki titizlik ve dikkati hususunda edindiği bir tecrübeden sonra hadis rivâyet faaliyetine devam etmesinden memnurluk duyacağını bildirmiştir. (27) Nitekim daha sonra Hassan İbn Sâbit'in (ö. 40/660) mescidde bir şiir okumasına karşı çıktığı zaman Hz. Ömer'e onun Resûlullahın huzurlarında da aynı yerde şiir okumuş olduğunu haber vermiş ve onu itirazından vazgeçirmiştir. (28)

Gerek Hz. Âişe gerekse Hz. Ömer ve sahâbe ileri gelenlerinin Ebû Hureyre'nin çok hadis rivâyet etmesine karşı çıkmaları onun hatalı rivâyetlerde bulunmasından korktukları içindir. Çünkü rivâyetleri az olan kimsenin hafızası ve ezberleme gücü, çok rivâyet etme gayreti içinde olandan daha kuvvetlidir. Unutma ve hata etme ihtimali de daha azdır.

Ebû Hureyre'nin bu hızlı rivâyet faaliyeti aşağı yukarı herkesin dikkatini çekiyordu. Hatta bazıları onu tenkit edebilmek için konu ile ilgili olmadığı halde çok hadis rivâyet etmiş olmasını ileri sürüyorlardı. Hassan İbn Ali'nin (ö. 50/670) defni ile ilgili olarak Mervan'la (ö. 65/684) aralarında geçen münakaşadan bunu anlamak mümkündür.

Hz. Ali'nin oğlu Hasan'ın Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına defnedilip edilemeyeceği meselesi tartışma konusu olunca Ebu Hureyre Mervân'ı

(23) İsbâbe, IV, 208

(24) Nubelâ, II, 435; Bidâye VIII, 108.

(25) Nubelâ, II, 437; İsbâbe IV, 209.

(26) Nubelâ, II, 433; Bidâye VIII, 106.

(27) Bkz. Nubelâ, II, 434; Bidâye, VIII, 107; İsbâbe, IV, 209; İhkâm II, 246.

(28) İhkâm, 144.

kendisini ilgilendirmeyen şeylere karışmakla tenkit ederek: «Senin bu hareketinle »Muâviye'yi (ö: 60/679) kastederek» memnun etmek istediğin kimse var» dedi. Bunun üzerine Mervan Ebû Hureyre'nin üzerine yürüyerek: «Ya Ebû Hureyre! herkes senin Resûllullah'dan çok fazla hadis rivâyet etmiş olduğunu söylemektedir. Halbuki sen Hz. Peygamber'in vefatından az önce gelmiştin,» deyiverdi. Ebû Hureyre diğerlerinde olduğu gibi onu da cevapsız bırakmamıştır: «Evet, Allah Resûlü'nün yanına hicrî 7. senede O Hayber'de iken geldim. Vefatına kadar kendisinden hiç ayrılmadım. Devamlı olarak arkasında namaz kıldım. O'nunla gazvelere katıldım. Vallahî sahâbe arasında O'nun hadislerini en iyi bilen benim. Kureyş ve Ensar'dan O'nun sohbetine benden önce mazhar olan herkes benim Resûllullah'a bağlılığının derecesini bilirler. Ömer, Osman, Ali, Talha, Zübeyr gibi Sahâbe ileri gelenleri bana O'nun hadisleri ile ilgili bilgi sorarlar. Yemin ederim ki, Medine'de bulunduğum süre içinde bana gizli kalmış olan hiçbir hadis yoktur. Bende sorulacak her konuda ilim bulunacaktır.» (29) Mervân bu inanç ve karar dolu cevabı aldıktan sonra Ebû Hureyre ve cevabından daima çekinir olmuştur. (30)

Bir bilim adamını en iyi tanıyanlar hiç şüphesiz çevresinde bulunan kimselerdir. Ebû Hureyre'nin hayatı da Sahâbîler arasında geçmiştir. Üstelik tahammul ve nakline çok meraklı ve istekli olduğu için de hepsinin gözü onun üzerinde olmuştur. Bir bakıma onu sürekli olarak tenkit gözü ile görmeğe çalışmışlar ve yerinde görüleceği üzere tenkit de etmişlerdir. Bütün bunlara rağmen kaynaklarda Ebu Hureyrenin ilim sahibi arkadaşlarının takdîrini kazanmış olduğuna dair belgeler çoktur:

Hz. Peygamber'den sonra 50 sene daha yaşamış ve bu müddet zarfında devamlı olarak hadis rivâyeti ve fetva işleriyle (31) uğraşan ve iyi bir hadisci olan 2630 hadis sahibi Abdullah İbn Ömer (ö. 73/692): «Ebû Hureyre'nin sahâbîler arasında Resûllullah'ı en iyi bilen ve hadislerini en çok ezberleyen biri olduğunu (32) cenazesi sırasında da onun «devamlı olarak Allah Resûlü'nün hadislerini müslümanlar için hıfzettiğini» ifade ederek rahmetle anmıştır. (33) Ebû Hureyre'nin serbest tenkitçilerinden olan bu İbn Ömer hadis rivâyeti ile ilgili bir tartışmada hakem ta-

(29) Bidâye, VIII, 108; İsâbe IV, 209; krş. Nubelâ II, 434-436.

(30) Bidâye, VIII, 108.

(31) Üsdü'l- Gâbe, III, 228; Tehzîb V, 330.

(32) İbn Sa'd, II, 363; Nubelâ, II, 435; İsâbe, IV, 208.

(33) Nubelâ, II, 435; Tedrîb s. 205.

EBÜ HUREYRE'NİN HADİSCİLİĞİ

yin edilen Hz. Aişe tarafından kendisinin haksız Ebu Hureyre'nin ise haklı çıkması sonucu: «Yâ Ebû Hureyre ! sen içimizde Resûlullah'a en bağlı olanımız ve onun hadislerini gerçekten en iyi bilenimizsin.» (34) diyerek hakkı teslim etmiştir.

Bir sahâbi, aşere-i mübeşşereden Talha İbn Ubeydullah'a baş vurmuş, Ebu Hureyre'nin çok hadis rivâyet ettiğini, bu durumun da insanı şüpheye sevkettiğini söyleyerek şikâyetle bulunmuştur. Talha ona verdiği cevapta: «Vallahi onun Resûlullah'dan bizim duymadıklarımızı duygundan şüphe etmediğim (35) gibi bilmediklerimizi bildiğinden de şüphe etmem. Biz varlıklı iş-güç, ev-bark sahibi kimselerdik. Resulullah'la ancak akşam ve sabah görüşme imkânı bulabiliyorduk, Yoksul bir kimse olan Ebû Hureyre ise daima Hz. Peygamber'le beraberdi. O'nun yanından bir an bile ayrıldığı vaki değildi» demiştir. (36)

Bazı sahâbîler bizzat Hz. Peygamber'den duyma imkânı bulamadıkları hadisleri sahâbe arasında Ebû Hureyre'den rivâyet etmeyi daha uygun bulmuşlardır.

Ebu Eyyûb el-Ensari'ye (ö. 52/657) kendisinin de ashâbdan olduğu halde niçin Ebu Hureyre'ye isnâd ederek rivâyetle bulunduğu sorulmuş o, bu soruya: «Ebu Hureyre'nin kendisinin işitmediği hadisleri duyduğunu, binâenaleyh Resulullah'dan bizzat işitmediği hadisleri Ebu Hureyre'den rivâyet etmeyi arzu ettiğini» söyleyerek (37) cevap vermiştir.

İyi bir tefsir ve fıkıh alimi Zeyd İbn Sabit de (ö. 45/665) kendisine bazı şeyler sormak için gelen birine Ebu Hureyre'ye gitmelisin» (38) diyerek öğrenmek istediği konuda onun yanında muhakkak bir şeyler bulunabileceğini belirtmiştir.

Ebu Hureyre, hadisleri ezberlemesi ile olduğu kadar yazı ile tesbîti, (39) çok kalabalık bir talebe gurubuna verdiği hadis dersleri (40) ile meşhur olan ve kaynakların kendisinden hadisler konusunda çok ihtiyatlı muhakkık ve sika bir hadisçi olarak bahsettiği (41) büyük müfessir, mu-

(34) İbn Hanbel, II, 2-3; Kırş. İbn Sa'd IV, 332.

(35) Tehzîb VIII, 266-267; İsbâbe IV, 208.

(36) Bidâye VIII, 109.

(37) Nubelâ II, 436; Bidâye VIII, 109.

(38) Zehebî, Tarih II, 336; Tehzîb VII, 266; İsbâbe IV, 208.

(39) İsbâbe, II, 332.

(40) Müstedrek, III, 537-538; Üsdü'l-Gâbe III, 193.

(41) Dârimî, I, 113.

haddis ve fakih Abdullah İbn Abbas'a (ö. 68/687) de hocalık etmiştir. (42)

Ebu Hureyre'nin bu kadar çok hadisi hifzederek rivâyet etmesi tesadüf eseri değildir. Bu bir kabiliyet, hafıza gücü ve gayret işidir. Nitekim onun bu özelliklerine de tanıklık edenler vardır:

Ebu Saîd el-Hudrî (ö. 64/683): «Ebu Hureyre ilim dolu bir kaptır» der. (43) Ebu Salih'de (ö. 101/719): «Ebu Hureyre Sahâbenin en çok hadis ezberleyenidir.» demiştir. (44) İmam Şafîî'nin (ö: 204/819) ise: «Ebu Hureyre, zamanındaki hadis râvîleri içinde en çok hadis hifzeden idi.» (45) sözü meşhurdur.

«Sahâbe arasında benden daha çok hadis ezberleyen yoktur» (46) sözü kendisine aittir.

Buraya kadar Ebu Hureyre'nin 5374 hadisi rivâyetini haklı kılacak şart, imkân ve sebepleri görmüş bulunuyoruz. Şimdi de onun Hz. Peygamber'in gerek sözlerini gerekse hareket tarzını tesbit ve naklederken yeteri kadar dikkatli bulunup bulunmadığına, gerekli ve sağlam bir tenkit kabiliyetine sahip olup olmadığına dair bazı misallere dayanarak bilgi vermeye çalışalım.

Hemen belirtmek gerekir ki sahâbe arasında rivâyet ettiği hadisler, bu rivâyetleri anlama ve değerlendirme, verdiği fetvalarla ilgili olarak arkadaşları tarafından Ebu Hureyre kadar tenkîde uğrayan başka bir kimse yoktur. (47) Yani Ebu Hureyre kasda dayanmayan bazı hatalar yapmış ve arkadaşları tarafından bu hataları düzeltilmeğe çalışılmıştır. O da haklı tenkit ve tashîh faaliyetleri karşısında gerçeği kabul ederek yanlıştan ısrar etmemiştir. Hata etmesi normaldir. Sahâbîdir ama melek değildir. Bir diğer husus kısa zamanda bu kadar rivâyet sahibi olan bir râvînin hatalar yapmaması mümkün de değildir.

Ebû Hureyre devamlı olarak Resûllullah'ı takîb, etmiş olmasına rağmen, bazı hadislerin tamamını duyamadığı olmuştur. Yani bu hadisleri farkına varmadığı halde eksik rivâyet etmiştir:

---

(42) Tehzîb, V, 276.

(43) Nubelâ II, 430.

(44) a.y.; İsbâbe IV, 205

(45) Nubelâ II, 432; İsbâbe IV, 205; Tedrîb s. 205.

(46) Nubelâ II, 432.

(47) Bkz. Zerkeşî, İcâbe..., Beyrut 1390/1970 s. 112-128.

EBÜ HUREYRE'NİN HADİSCİLİĞİ

Tayâlisî'nin (ö: 203/818) Müsned'inde bulunan Mekhûl'e (ö: 112/730) ait bir rivâyete göre, Ebu Hureyre'nin Resûlullah'ın: «Uğursuzluk üç şeydedir: evde, kadında ve atta» buyurduğu'nun Hz. Âişe tarafından duyulması üzerine O: «Ebu Hureyre ezberleyemedi, Resûlullah, yahûdîlerin uğursuz saydığı şeylerden bahsediyor ve bunun için onlara bedduâ ediyordu. Şöyle demişti: Allah yahudîlerin cezasını versin. Çünkü onlar: «Şüphesiz uğursuzluk üç seyde; evde kadında, attadır» derler. Ebû Hureyre bu esnada içeriye girdi. Hadisin baş tarafını değil son tarafını işitti» (48) demiştir.

Ebu Hassân'dan gelen bir diğer rivâyete göre ise Hz. Âişe Ebu Hureyre'nin hadisi bu şekilde rivâyet etmiş olduğunu haber alınca, Kur'an-ı Kerim üzerine yemin ederek Resulullah'ın asla böyle bir şey söylemediğini, fakat O'nun: «Câhiliye devri insanları şöyle derler : Uğursuzluk kadında, hayvanda ve evdedir» buyurduğunu söylemiş, akabinde de: «Yeryüzüne ve sizin başınıza gelen herhangi bir musîbet yoktur ki biz onu yaratmazdan önce o, Kitab'da bulunmasın. Doğrusu bu Allah'a kolaydır» (49) âyetini okumuştur. (50)

Ebu Hureyre bir başka zamanda neshedilmiş bir hadisi rivâyet etmeğe kalkıştığı için Abdullah İbn Abbas tarafından sert bir tenkide tâbî tutulmuştur.

Şimdi Ebu Hureyre'nin bu tartışmadaki tavrını da tesbit edebilmemiz için tenkide konu olan hadisi çeşitli kaynaklardan kısaca incelemeğe çalışalım:

Tirmizî (ö. 279/892) ve İbn Mâce'nin (ö. 275/888) Sünenlerinde rivâyet edildiğine göre Ebu Hureyre Hz. Peygamber'in: «Bir peynir parçası bile olsa ateşte pişmiş şeylerden yedikten sonra abdest almak gerekir» buyurduğunu rivâyet eder. Orada bunu işiten İbn Abbas Ebu Hureyre'ye dönmüş: «Şimdi biz yağ ve sıcak su içtiğimiz için de mi abdest alacağız?» diyerek bu rivâyete karşı çıkmıştır. Bunun üzerine Ebu Hureyre İbn Abbas'a: «Kardeşimin oğlu Resulullah'dan bir hadis duyduğun zaman, artık bunun için misaller getirmeğe kalkışma» diye cevap vermiştir. (51)

(48) Tayâlisî, s. 215. nr. 1537.

(49) Hadid, 57/22.

(50) Fethu'l-bârî VI, 401; Aynu'l-İsâbe, var. 338 a. Ayrıca bkz. M.S. Hatiboğlu, Hz. Âişe'nin Hadis Tenkidciliği, A.Ü.İ.F.D. 1973 s. 64-65.

(51) Tirmizî, 1 Tahâra 58, I, 84 nr. 79; İbn Mâce, 1 Tahâra 65, I, 163 nr. 485.

Görüldüğü üzere Ebu Hureyre rivâyetinin doğruluğundan ve kendisinden pek emîn görünmektedir.

Şimdi de Nesâî'nin (ö. 303/912) Sünen'indeki rivâyeti inceleyelim:

İbn Abbas, Ebu Hureyre'nin rivâyetini duyunca: «Şimdi ben ateş değmiş diye Allah'ın kitabında helâl kıldığı bir yiyecek sebebiyle de mi abdest alacağım» der. Bunun üzerine Ebu Hureyre yerden çakıl taşları toplayarak: «Su çakıl taşlarının adedince yemin ederim ki Resulullah: Ateş değmiş şeylerden yedikten sonra abdest alınız» buyurdu (52) diyerek rivâyetinin doğruluğundan gayet emîn bir şekilde cevap vermiştir.

Aslında Hz. Peygamberin ilk zamanlarda yağlı yemeklerden sonra abdest alınmasını emretmiş olması temizliği sağlamak için idi. (53) Temizlik iyice yerleştikten sonra bu emir neshedilerek ortadan kaldırılmıştır. Câbir İbn Abdillâh'ın bu konudaki açıklaması şöyledir: «Resûlullah'ın bu hususdaki son emri ateşte pişmiş şeylerden yedikten sonra abdest almayı terk etme hakkındadır.» (54)

Ebu Hureyre hadisinin mensûh olduğuna dair rivâyetler çoktur. (55) Buna rağmen Ebu Hureyre rivâyetinin doğruluğundan niçin bu kadar emîn olabilmıştır? Onun hatasında ısrar etmesi nesihden haberi olmadığı içindir. Konuyu başkasından duymuş olması kendisini tatmin etmemiş olabilir. Nitekim konu ile ilgili tathîkatı bizzat Resulullah'ın üzerinde görünce rivâyetinden rucû etmiş ve nâsîh rivâyeti nakleder olmuştur. (56)

Yine Hz. Peygamber'den: «Bir kedinin yeme ve içmesine engél olmak için kapatmak suretiyle ölümüne sebep olduğundan dolayı bir kadının cehennemde azap gördüğünü» (57) rivâyet etmesi üzerine Hz. Âişe itiraz ederek: «Bu kadının mümin olmayıp kâfir olduğunu, (58) yoksa mü'minin Allah katında Allah'ın onu bir kedi yüzünden azab etmesinden daha şerefli bulunduğunu, bundan böyle Resûlullah'dan hadis rivâ-

(52) Nesâî I, 39, krş. Müslim, 3 Hayz 23,I,272-3 nr. 352.

(53) Beyhakî I, 155.

(54) Şerhu Meânî'l-âsâr I,67; Beyhâkî I, 155-6; İ'tibâr s. 50.

(55) Bkz. Müslim I, 273, 274, 275; İbn Mâce, I Tahâra 66, I, 164-5 nr. 488,489, 490, 491, 492,493.

(56) Bkz. İbn Mâce I, 165 nr. 493; İbn Harbel, II, 389

(57) Had. için bkz. Müslim, 39 Selâm 40, IV, 1760, nr. 152 İbn Mâce, 37 Zuhd 30, II, 1421 nr. 4256.

(58) Tayâlisî, s. 199; krş. Nevevî, XV, 240.

EBÜ HUREYRE'NİN HADİSCİLİĞİ

yet edenken daha dikkatli olmasını» tavsiye ederek (59) onun hatasını tashih etmiştir.

Hadisi yukarıdaki şekli ile başka rivâyet edenler de vardır. Ancak Câbir İbn Abdillâh'ın rivâyetinde bu kadının İsrâil Oğullarından olduğu kaydı yer alır. (60)

Yine Ebu Hureyre, cenaze yıkayan ve onu taşıyan kimsenin abdest alması gerektiğine dair bir rivâyetin de sahibidir. (61) Ancak, o bu hadis-
le ilgili olarak da İbn Abbas ve Abdullah İbn Mesûd (ö. 32/652) tarafın-
dan, Hz. Peygamber'in mü'minin necis olmayacağına ve kuru tahta par-
çalarının taşınmasından dolayı abdest alınmasının gerekmediğine dair kar-
şı bir hadisiyle tenkit edilmiştir. (62)

Ebu Hureyre hadisi, Sahâbeden Ebu Saîd ve Huzeyfe (ö. 36/656) tarafından da rivâyet edilmiştir. (63)

Buraya kadar da Ebu Hureyre'nin Hz. Peygamber'in ağzından ya-
lan hadis uydurmakla ilgili, herhangi bir kasta dayanmayan bazı hata-
larının muhtelif Sahâbiler tarafından tashih edildiğine dair misaller gör-
müş bulunuyoruz. Şimdi de, onun tarafından uydurulmuş olduğu iddia
edilen ve böylece yalancı olduğunun isbatı için delil olarak kullanılan bir
kaç rivâyeti de kısaca arz edelim:

Ebu Hureyre'nin yalan hadis uydurduğuna dair iddialar daha
çok Mu'tezile ve Şia hadis kaynaklarında yer alır. (64) Konu daha sonraki
şii âlimler tarafından da canlı tutulmağa çalışılmış hatta bu konuda başta
kaydedildiği üzere müstakil eserler bile yazılmıştır. (65)

---

(59) İcâbe, s. 117-118.

(60) Müslim, 10 Kusûf 3, II, 622 nr. 904.

(61) Bkz. Tayâlisî, s. 305 nr. 2314; Ebû Dâvud, 15 Cenâiz 39, III, 511-2, Tirmizî,
8 Cenâiz 17. III, 374 nr. 993; Beyhakî, I, 300-301

(62) Beyhakî, I, 306; III, 398; Müstedrek I, 386; İbn Mes'ud'un itirazı için bkz.
Câmi'u beyân, II, 85; Ebu Hureyre hadisinin mevkuuf olduğuna dair bil-
gi için bkz. Tevcihu'n-nazar, s. 274.

(63) Beyhakî, I, 301, 304.

(64) Şia'nın hadis anlayışı ve kaynakları bizimkinden tamamen farklıdır. Ko-
nuyu bütün detayları ile doktora seviyesinde işleyen bir çalışma mev-
cuttur. Bkz. M. Cemal Sofuoğlu, Şia'nın Hadis Anlayışı, Ank. 1977. (Basıl-
mamış doktora tezi)

(65) Bkz. Dip not. 1.

Yoksa Resûlullah'a bağlılıkları her türlü belge ve davranışları ile sâbit olan Sahâbilerin o devirde yalan söylemedikleri ve hadis uydurdıkları kendileri tarafından da ifade edilmiştir (66)

İbn Kuteybe (ö. 276/889) bir kaçı aşağıya alınan hadislere dayanılarak Hz. Ali ve Hz. Aişe'nin Ebu Hureyre'yi tekzib ettiklerinin iddia edildiğini zikrettikten sonra, onu bu ithamlara karşı müdâfaa eder. (67) Daha sonraki itham ve iddiâlarda da belge olarak kullanılması bakımından bu rivâyetlerin kısa bir değerlendirmesini yapalım:

Bunlardan ilki : «Cünüp olarak sabaha çıkan kimse oruç tutmasın» hadisidir.

Bir çok kaynaklarımızda yer alan bu hadisin konumuzu ilgilendiren en geniş rivâyet şekli Müslim'in (ö. 261/874) Sahih'indedir:

«... Ebû Bekr İbn Abdurrahman'ın (ö. 93/712) Ebû Berk'den rivâyetine göre, Ebu Hureyre bir gün va'z ederken: «Cünüp olarak fecre erişen kimse oruç tutmasın» der. O, bunu babası Abdurrahman İbn Haris'e (ö: 43/663) zikreder. Abdurrahman da Ebu Hureyre'nin bu sözüne itiraz eder. Bunun üzerine râvî Ebu Bekr'le babası Abdurrahman, Hz. Aişe ve Ümmü Seleme'ye (ö. 60/680) giderek işin mahiyetini sorarlar. Onlar da: «Peygamber ihtilâmdan olmayarak cünüp olduğu halde sabaha çıkar, sonra da orucunu tutardı» derler. Bunun üzerine dönerek Mervân İbnü'l Hakem'in (ö. 65/684) yanına giderler. Abdurrahman meseleyi Mervân'a açar. Mervân ona : «Şimdi Ebu Hureyre'ye gitmeli ve sözünü bizzat kendisine reddetmelisin» der. Bunun üzerine Ebu Hureyre'ye gelirlér. Ebu Berk bunların hepsinde hazır bulunmuştur. Abdurrahman Ebu Hureyre'ye Peygamber hanımlarından duyduklarını söyler. Buna karşılık Ebu Hureyre: «Bunu sana her ikiside mi söyledi?» der. Abdurrahman: «Evet» deyince Ebu Hureyre : «Onlar daha iyi bilirler. Ben bu hadisi Fadl İbn Abbas'dan (ö: 18/639) işitmiş idim, bizzat Resulullah'dan değil» diyerek

(66) Bkz. el-Muhaddisu'l-fâsıl, s. 235, 236 nr. 133, 134. Vasıyyetu'n-Nebiiyi li Ebi Hureyre, var. 54-a

(67) Te'vil, s. 22-23. Ne gariptir ki, Mahmûd Ebu Reyve, Ömer, Osman ve Hz. Aişe'nin Ebu Hureyre'yi tekzib ettiklerini iddia eder ve kaynak olarak da İbn Kuteybe'nin adı geçen eserini verir. Bkz. Şeyhu'l-Madira, s. 105.

EBÛ HUREYRE'NİN HADİSCİLİĞİ

söylediğinden vazgeçer ve H. Âişe ve Ümmü Seleme'nin dediklerine rücu eder. (68)

Görüldüğü üzere rivâyetle ilgili tartışmada Ebu Hureyre'nin Hz. Âişe veya Ümmü Seleme tarafından yalancılıkla itham edildiğine dair hiç bir kayıt yoktur.

İslâm'ın ilk devirlerinde durum Ebu Hureyre'nin dediği gibi idi. Sonra hüküm neshedildi. Ebu Hureyre bu nesh hadisesinden haberdar olmadığı için Fadl'den duyduğu ilk duruma göre fetva vermiş, haberin mensuh olduğunu öğrenince de görüşünden vaz geçmiştir. (69)

Ebu Hureyre'nin Hz. Âişe tarafından yalancılıkla itham edildiğine dair ikinci hadis: «Köpeğin, kadının ve eşeğin namazı keseceği» hakkındaki hadistir.

Aslında bu hadis Ebu Hureyre'den (70) başka Ebu Zerr (71) ve Abdullah İbn Abbas (72) tarafından da rivâyet edilmiştir.

İlgili kaynakların hiç birinde Ebu Hureyre'nin tekzip edildiğine dair herhangi bir şey yoktur.

Ancak Mesrûk'un (ö. 63/683) rivâyetine göre Hz. Âişe'nin yanında, köpek, eşek ve kadının namazı keseceği söylenir. Bunun üzerine Hz. Âişe şöyle der: «Bizi eşek ve köpeklere benzettiniz. Vallahi ben Resûlullah'ın kible tarafındaki serir üzerinde uzanıp yatıyorken O'nun namaz kıldığını görürdüm. Bu durumda iken ihtiyacım olduğunda Resûlullah'a eziyet vermek istemediğimden seririn iki ayağı tarafından sıyrılırdım» (73)

Bu konuda Urve İbnu'-z-Zübeyr'e itirazı ile ilgili bir rivâyet daha vardır. (74)

(68) Müslim, 13 Sıyâm 13, II, 779-80 nr. 1109; Nevevî VII, 220-1 ayrıca bkz. Musannef, IV, 179 nr. 7396; Humeydî, I, 101 nr. 199; Buhârî, 30 Savm 22, II, 232-3; Meâlimü's-sünen, II, 115

(69) Me'âlimü's-sünen, II, 115; İcâbe, s. 113; Bkz. Hatiboğlu, a.g.e.s. 66-67.

(70) Müslim, 4 Salât 50, I, 365-6 nr. 511; İbn Mâce, 5 İkâme 38, I, 305/6 nr.950. 305-6 nr. 950.

(71) Müslim, a.y. nr. 510; Ebû Dâvud, 2 Salât 110, I,450 nr. 702, İbn Mâce, a.y. nr. 952.

(72) Ebu Dâvud, I, 452-3 nr. 703.

(73) Müslim, 4 Salât 51, I, 366, nr. 270.

(74) Bkz. Müslim, a.y. nr. 269; Tayâlisi, s. 205-6 nr. 1458.

Yine bunların hiç birinde Ebu Hureyre tenkit ve tekziib edilmiş değildir. Burada sadece Hz. Aîşe'nin etrafındakilere haklı bir itirazı mevcuttur.

Ebu Hureyre'yi Hz. Ali'nin de tekziib ettiğine dair şöyle bir iddia vardır:

Ebu Hureyre'nin abdest alırken ve elbise giyerken sağ azası ile bağladığı haberini öğrenen Hz. Ali su getirtir, sol tarafı ile başlayarak abdest alır ve: «Ebu Hureyre'ye muhâlefet ediyorum» der. (75)

Hz. Peygamber'in emir ve tatbikatına rağmen Hz. Ali'nin iddia edildiği gibi hareket etmesi düşünülemez. Nitekim onun nasıl abdest aldığına dair elimizde sahîh bir rivâyet vardır. (76)

Meşhur müsteşrik Goldziher'in (ö. 1340/1921) Ebu Hureyre'yi açıkça yalan hadis uydurmakla itham eden bir iddiası ile konumuza son verelim: ...O bu konuda şöyle der: «el-Buhârî'nin bir hadisi şöylece ifade ediyor: Peygamber, av köpekleri ile çoban köpekleri müstesnâ bütün köpeklerin öldürülmesini emretti. (el-Buhârî, Sayd nr. 6. VI, 219) Ömer'in oğluna (bu hadiste) Ebu Hureyre'nin şu sözleri de rivâyet ettiği haber verilmiştir: «Ve tarla köpekleri müstesna.» O zaman Ömer'in oğlu şunları söyler: «Ebu Hureyre'nin tarlaları var» yani Peygamber'in bu hükmünü, onda tarla köpeklerini de istisna tutarak rivâyet ettiren husus Ebu Hureyre'nin şahsi menfaatidir. (77)

Şimdi İbn Ömer'in ağzından Ebu Hureyre'yi yalan hadis uydurmakla itham eden bu belgenin çeşitli rivâyet şekillerini inceleyerek konuya açıklık getirmeğe çalışalım:

Bir kerre bu hadis Ebu Hureyre'nin rivâyet ettiği: «Ev kelbe zer'in» şekli ile Abdullah İbn Mugaffel (ö. 59/678) tarafından da rivâyet edilmiştir. (78) Yani o bu konuda yalnız değildir. İbn Ömer'in Ebu Hureyre'

(75) Te'vil, s. 23.

(76) bkz. İbn Hanbel, I, 49 nr. 625; Ebu Hureyre'nin arkadaşları tarafından yalancılıkla itham edildiği hakkındaki bu ve başka iddiaların değeri konusunda geniş bilgi için bkz. Sahâbe ve Hadis Riv. s. 276-92.

(77) Etudes sur la tradition islamique terc. p. 49.

(78) Bkz. İbn Hanbel, V, 56-57; Nesâî, VII, 166.

EBÜ HUREYRE'NİN HADİSCİLİĞİ

nin hadisi, «tarla köpekleri hariç...» şeklinde rivâyet ettiğini duyunca: «Ebu Hureyre'nin tarlaları var» dediği doğrudur. (79) İbn Ömer, bu sözü Ebu Hureyre'nin rivâyeti hakkında şüphe uyandırmak için değil, fakat tarlaları olduğu için onun hadisi daha sağlam zebdetmiş olabileceğine işaret etmek için söylemiştir. (80) Diğer taraftan bu hadis Goldziher'in Ebu Hureyre'yi itham ettiğini ileri sürdüğü İbn Ömer tarafından da aynen rivâyet edilmiştir. (81) Öyle anlaşılıyor ki İbn Ömer, Ebu Hureyre rivâyetini tekzib etmek bir tarafa bilâkis benimsemiştir.

Demek ki Goldziher'in iddia ettiği gibi Ebu Hureyre'nin menfeati için hadîs uydurması söz konusu değildir.

---

(79) Müslim, 22 Müsâkât 10, III, 1200 nr. 1571.

(80) Nevevî, X, 236

(81) Müslim, III, 1202, nr. 56; krş. İbn Hanbel II, 27, 79, 267,345.

KAYNAKLAR

- Âmilî : Şerefuddîn Ebu Hureyre, Sayda I. baskı.
 Aşık : Nevzat, Hz. Aişe'nin Hadisciliği, İzmir, 1987.
 Aynu'l-İsâbe.. : Suyûti, Süleymâniye ktb, nr. 708/125.
 Beyhakî : Sünen (I-X) Haydarabat 1344.
 Buhârî : el-Câmu's-Sahih, (1-VIII) İst. 1979.
 Câmî'u beyânî'l-ilm.. : İbn Abdi'l-Berr, Mısır 1346.
 Dârimî : Sünen (I-II), Beyrut ts.
 Ebû Dâvud : Sünen, nşr. İzzet Abîduddeâs, (I-V) Hıms 1388/1969
 Ebû Reyve : Edva' ala's-sünneti'l-Muhammediyye, Kahire ts.
 Ebû Reyve : Şeyhu'l-madîra Ebu Hureyre ed-Devsî, Mısır II. baskı ts.
 Ebû Zehv : el-Hadîs ve'l-muhaddisûn, Mısır 1378/1958.
 Fethu'l-bârî.. : İbn Hacer (I-XVII) Mısır 1378/1959.
 Fethu'l-mugîs.. : Sehâvî (I-III) Kahire 1388/1968.
 Godziher : Etudes sur la tradition islamique, çev. Prof. Dr. M. S. Hatiboğlu.
 Godziher : Ebu Hureyre, İ.A. İst. 1964, IV, 32.
 Hamîdullah : Muhammed, Muhtasar Hadîs Tarihi... Çev. K. Kuşcu, İst. 1967.
 Hasanu'l-Basrî : Vasıyyetu'n-Nebıyyi li Ebî Hureyre, Aşır Ef. ktb. nr. 455/2
 Hatiboğlu : M. Saîd, Hz. Aişe'nin Hadîs Tenkitçiliği, A.Ü.İ. F. D. XIX, s. 60-72.
 Humeydî : Ebû Bekr, Müsned, nşr. H. A'zamî, Haydarabat 1382/1963.
 Humeynî : Âyetullah, İslâm Fıkında Devlet, çev. Hüseyin Hâtemî, İst. 1979.
 İbn Hanbel : Müsned, (I-VI) Beyrut 1389/1969;
 Müsned, (I-XIV) nşr. A.M. Şâkir, Mısır 1368/1949.
 İbn Kesîr : el-Bidâye ve'n-nihâye... (I-XIV) Mısır 1351/1932.
 İbn Kuteybe : Te'vilu' muhtelifi'l-hadîs, Mısır 1386/1966.
 İbn Mâce : Sünen (I-II), nşr. M.F. Abdulbâkî, Mısır 1372/1952.
 İbn Sa'd : Tabakât, (I-IX) Beyrut 1380/1960.
 İcâbe... : Zerkeşî, nşr. Saîd Efgânî, Beyrut 1390/1970.

EBÜ HUREYRE'NİN HADİSCİLİĞİ

- İhkâm... : Âmidî, (I-IV) Mısır 1338/1914.
el-İsâbe : İbn Hacer (I-IV), Mısır 1328.
İ'tibâr : İbn Hâzîm, Hıms 1386/1966.
Kandemir : Yaşar, Mevzû Hadisler, Ank. 1980.
Me'âlimu's-sünen : Hattâbî, (I-IV), Halep 1351/1932.
Meşâhîr : Meşâhîru ulemâi'l-emsâr, İbn Hibban, nşr. M. Fleischhammer, Kahire 1379/1959.
el-Muhaddisu'l-fâsıl : Ramahurmuzî, nşr. M.A. el-Hatib, Beyrut 1391/1971.
Musannef : Abdurrezzâk San'ânî, (I-XI) nşr. H. el-A'zamî, Beyrut 1390-2/1970-2.
Müslim : el-Câmi'u's-sahih (I-V), nşr. M.F. Abdalbaki, Mısır 1374-5/1955-6.
Müstedrek : Ebu Abdillâh Hâkim Neysâbüri, (I-IV) Haydarabat ts.
Nevevî : Ebu Zekerîyyâ, Sahihu Müslîm bi-şerhi'n-Nevevî (I-XVIII) Mısır 1349.
Nesâî : Sünen (I-VIII), Mısır 1383/1964.
Nubelâ : Siyeru A'lâmi'n-nubelâ, Zehebî, (I-II) Mısır 1957.
Sahâbe ve Hadis Riv. : N. Aşık, İzmir 1981.
Sofuoğlu : M. Cemal, Şia'nın Hadis Anlayışı, Ank. 1977 (Basılmamış doktora tezi)
Tayâlisî : Ebu Dâvud, Müsned, Haydarabat 1321.
Tedrib : Tedribu'r-râvî, Suyûtî thk. A. Abdullâtif, Medine 1392/1972.
Tehzîb : Tehzîbu't-tehzîb, İbn Hacer, (I-XII) Haydarabat 1325/1327.
Terâtîb : Kettânî, Beyrut ts.
Tevcihu'n-nazar : Cezâirî, Mısır 1328/1910.
Tirmizî : Sünen, nşr. İzzet Abiduddeâs, (I-X), Hıms 1483/1965,

الملخص

يتميز أبو هريرة من أكثر الصحابة رواية للحديث الشريف ، إذ روى عن رسول الله على الله عليه وسلم خمسة آلاف وثلاثمائة واربعة وسبعين حديثا .
وقد أسلم أبو هريرة في السنة السابعة للهجرة للمواثقة سنة وستمائة و تسمة وعشرين للميلاد ، أي أنه روى هذا العدد الكبير من الأحاديث في مدة قصيرة . وكل هذا جتله هدفًا للفتيات والانتقاد ، إذ يستكثر البعض تعلمه و من ثم روايته في مدة ثلاث سنوات لهذا العدد من الأحاديث مما روى بعض رجال المذاهب للأعماء بأنه روى أحاديث م جمولة أي أنه وضع كثيرًا من الأحاديث .
غير أن هناك من الأسباب ما يبرر كثرة روايته لتلك الأحاديث ، إذ كان أبو هريرة رضي الله عنه متخوفًا يتعلم الأحاديث ، حتى أنه استعان بكل مكائباته لتعلم الأحاديث وتفهمها عن رسول الله صلى الله عليه وسلم . ولذا حفظ بعدها الرسول ، وقد نأب أبو هريرة في السجدة والاربعين سنة التي عاشها بعد رسول الله صلى الله عليه وسلم . على تعليم الأحاديث لمن أراد تعلمها من الصحابة والتابعين . و صار بذلك مرجعًا مهمًا في علم الحديث وروى عنه الأحاديث عما نفاة راو .
ولعله من العجيب أن نقول أنه لم يشتغل طول حياته بأعمال أدارية كما أنه ظل بعيدًا عن العلاقات السياسية .

وقد اهتم أبو هريرة رضي الله عنه بالرد على منتقديه ممن عاصروه وأتهموه بكثرة الرواية وكان محققًا في رداؤه عليهم كما ظفر بالتقدير من اصداقائه .
والحق أنه قد لوحظت بعض الأخطاء التي صدرت عن ابن هريرة عند روايته لبعض الأحاديث وتبين مما تبينها واستخلص بعض الفتاوى منها غير أن هذه الأخطاء لم تصدر عن قلمه وتمم . والمعلوم أن اصداقائه صححوا هذه الأخطاء في ذلك الوقت . ونذكر على سبيل المثال : الحديث الذي جاء فيه " أن العنق في ثلاث : النار والمرأة والغرس " .
هذا الحديث صحّحه عائشة أم المؤمنين رضي الله عنها إذ اكملت بقصه . (قابل الله اليهود " يقولون أن الشوك في ثلاث : في الدار والمرأة والغرس) .
والحديث الآخر الذي جاء فيه أن الوضوء بعد تناول طعام طبخ على النار واجب . هذا الحديث كان موصفاً لمناقشة بين ابن هريرة وابن عباس ، لأن حكمه قد نسخ وقيل أبو هريرة هذا الصحيح بعد أن رأى يمينه رسول الله صلى الله عليه وسلم لا يجده ونحوه بعد تناوله طعاماً منته النار .
أيما الحديث الذي جاء فيه أن امرأة عذبت في النار لجسها مرة فقد اعترفت عليه عائشة رضي الله عنه بأن هذه المرأة كانت كافرًا . وفي رواية لجابر أن هذه المرأة كانت من بنى إسرائيل .
وهنا يبين أن اصداقاً ابن هريرة من الصحابة قد صححوا ما اشتمه فيه في ذلك الوقت .
وقد أضحى بعض المنتسبين لبعض المذاهب السياسية من المتأخرين أن أبا هريرة وضع كثيرًا من الأحاديث فقد ثبت من الإحصاء المطبوعة التي أجريت في هذا الموضوع بعد هذه الأبحاث من الحقيقة ومناقشتها للحق . وأكثر هؤلاء المدمنين كما هو معلوم من بين الأنوار الشيمية والمنتزلة .